

Biodiversiteit: kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven
Seminar
5 september 2012

Verslag

1. Inleiding

Biodiversiteit: kansen voor het Nederlandse Bedrijfsleven was de titel van het business-to-business seminar dat op 5 september 2012 werd georganiseerd door KPMG en het ministerie van EL&I. Aanleiding was het rapport *TEEB voor het Nederlandse Bedrijfsleven* (KPMG) dat in juni 2012 aan de Tweede Kamer werd aangeboden. Deze studie onderzocht een breed scala aan concrete risico's en kansen voor biodiversiteit in een aantal (top)sectoren en concludeerde dat bedrijven die zich tijdig bewust zijn van de waarde en bedreigingen van de natuur, daar voordeel mee kunnen behalen.

Het seminar had tot doel ondernemers meer bewust te maken van de afhankelijkheid van, en dreigende tekorten aan biodiversiteit, en ook van de marktkansen die bewuste omgang met biodiversiteit biedt. Dit in een business-to-business setting waarin bedrijven zelf hun ervaringen zouden uitwisselen en daarover in debat gaan. Een dergelijke dialoog zou ideeën en denkrichtingen genereren over de handelingsruimte voor bedrijven in de toekomst en de rol van de overheid daarbij.

We kunnen concluderen dat deze opzet is geslaagd. In het programma ([bijlage 2](#)) werden twee concrete casussen gepresenteerd door sprekers van Nutreco (Leo den Hartog) en Purac (Lex Borghans). Daarnaast besprak Jerwin Tholen (KPMG) het TEEB-rapport, belichtte Rein Willems de rol van het Platform Biodiversiteit, Ecosystemen en Economie (BEE) en ging DG Burger (EL&I) in op de rol van de overheid. De deelnemers - ca 70 mensen deel uit het bedrijfsleven, kennisinstellingen, NGO's en overheid (zie [bijlage 1](#)) - maakten ruim gebruik van de gegeven mogelijkheid tot debat. Dit werd voortgezet tijdens een afsluitende netwerkborrel in aanwezigheid van Secretaris-Generaal EL&I Chris Buijink.

2. Voordrachten

2.1. presentatie van het rapport 'Biodiversiteit: kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven'

Jerwin Tholen (KPMG)

De presentatie van KPMG legde de nadruk op het handelingsperspectief (afhankelijkheden, risico's, kansen, uitvoeren financiële analyses) van 9 geanalyseerde cases uit de studie in de (top)sectoren: melkveehouderij, akkerbouw, visserij, glastuinbouw, creatieve industrie, life sciences, water, chemie en toerisme. De agrobusiness is hierin ruim vertegenwoordigd omdat 70% van de Nederlandse ecologische voetafdruk op de wereld daaraan is gerelateerd. Tholen legde de urgentie van het probleem uit: de druk op ecosystemen neemt mondiaal toe, en daarmee de verantwoordelijkheid van bedrijven in dit opzicht; ook de milieukosten verdubbelen elke 14 jaar. 63% van de bedrijven verwacht in de komende 5 jaar hinder van grondstofschaarste. Bedrijven die daarop anticiperen, zien ook kansen door tijdig alternatieve grondstoffen aan te wenden en producten te ontwikkelen (plantaardig visvoer, bioplastics), bestaande grondstoffen zoals soja te certificeren (een complex proces), en beter gebruik te maken van natuurlijke processen (natuurlijke bestuiving en gewasbescherming in de tuinbouw, waterinfiltratie in duingebieden). Door innovaties kunnen 'first movers' ook een concurrentievoordeel behalen. Gerichte analyses zijn noodzakelijk om de impact, kansen en risico's op het gebied van biodiversiteit en ecosysteemdiensten te bepalen. Hiervoor is geen standaardmethode voorhanden, voor elke sector ligt dit anders.

2.2. Initiatieven van de overheid

Annemie Burger (directeur-generaal Natuur en Regio, Ministerie van EL&I)

DG Burger stelde dat het bedrijfsleven biodiversiteit tegenwoordig vaak actiever lijkt te agenderen dan de 'Haagse wereld'. Zij benadrukte dat we vooral de kansen moeten belichten die biodiversiteit biedt. Nederland met zijn sterke positie op de wereldmarkt is bijzonder geëquipeerd om thema's met elkaar te verbinden en waarden toe te voegen. Bovendien leveren bedrijven die duurzaam

ondernemen zo'n 5% meer rendement op, blijktens een onderzoek van Harvard onder 180 beursgenoteerde bedrijven. Wat is de rol van de overheid hierbij? Ten eerste: ondernemen laten bij ondernemers. Hun rol is te zoeken naar innovatieve manieren om waarde te ontwikkelen. Specifieke taken voor de overheid daarbij zijn:

- Bewustwording: laten zien welke kansen er zijn door kennis en slimmer omgaan met natuur en grondstoffen. De TEEB-studies zijn daarbij een geweldig hulpmiddel.
- Prikkelen en uitdagen, ook de bedrijven die nog niet meedoen – vooral het mkb;
- Faciliteren, d.w.z. ruimte bieden om te ondernemen, experimenten te financieren, belemmeringen wegnemen en toegang tot kapitaal te verzorgen, om innovatie mogelijk te maken.

Geen subsidies, wel zorgen dat de wegen verkend worden en *dat* het gebeurt. Het politieke belang zit hem in de continuïteit, en in de ambities van het bedrijfsleven. Hoe dit te verwezenlijken? Hier ligt een rol voor de "gouden vierhoek": het samenspel niet alleen van bedrijfsleven, onderzoek en overheid, maar vooral ook met betrokkenheid van maatschappelijke organisaties die aandringen op verduurzaming van productieprocessen en daardoor de nodige 'opwaartse druk' leveren. De overheid is in dit samenspel een participant in plaats van alleen de regelende instantie. Zij ziet in TEEB een belangrijk instrument om met de waardering van biodiversiteit beleid te onderbouwen en 'stippen op de horizon te zetten'. Naast TEEB-Bedrijven worden studies uitgevoerd over handelsketens, ruimtelijk Nederland, de stedelijke omgeving, en de BES-eilanden. De TEEB-studie Groen en Gezondheid - voor de zomer naar de Kamer gestuurd - laat bijvoorbeeld zien dat 10% meer groen in een wijk leidt tot vermindering van depressies en daarmee tot lagere zorgkosten. Belangrijke informatie om nieuw beleid voor groen te onderbouwen.

2.3. Strategische uitdagingen voor het bedrijfsleven en de rol van het PBEE ***Rein Willems, voorzitter Platform Biodiversiteit, Ecosystemen en Economie (BEE)***

Het Platform BEE is in 2006 gestart als een initiatief van IUCN-Nederland en VNO-NCW met deelname van bedrijven, natuur-, milieu- en OS-organisaties, en de Wageningen Universiteit. Het Platform is een forum dat balans, continuïteit en stimulans biedt om biodiversiteit te integreren in bedrijfsprocessen en overheidsbeleid. Doelstellingen zijn: 'No Net Loss', duurzame economische groei door middel van constructieve dialoog en samenwerking, pilot-projecten, bewustwording, kennisverspreiding, en input genereren voor nationaal en internationaal beleid. Om dit uit te voeren is een Green Deal tussen het Rijk en het Platform gesloten in december 2011, tegelijk met de aanbidding van het advies van de Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen. De Green Deal is een publiek-private samenwerking tussen de rijksoverheid en het Platform BEE met een looptijd van 2012-2016 en een budget van 3 miljoen euro per jaar en is met name gericht op uitvoering van het advies van de Taskforce. De overkoepelende ambitie is 'No net loss', waarvan het meetbaar maken nog veel onderzoek vergt. Er zal uiteindelijk een standaard voor moeten komen. Het Platform heeft een uitvoeringsagenda opgesteld waarvan de eerste fase, een subsidieregeling voor pilotprojecten, dit jaar loopt. Fase 2 gaat volgend jaar in, met initiatieven voor een meetinstrumentarium, een helpdesk met 'vliegende brigade', en trajecten voor agrarische biodiversiteit, de Rijnkorridor (ruimte voor de rivier, natuur en economie), REDD+ bedrijfsleveninitiatief, en gebiedsfondsen. Een kennisagenda onderbouwt dit plan. Zet het Platform vooral in op stimulansen, later zal ze waar nodig ook regelgeving voorstellen om een eerlijke concurrentiepositie voor bedrijven te bewerkstelligen. Het Platform komt eens per 2 maanden bijeen.

2.4. Case studie Nutreco: Sustainable Animal Nutrition: Feeding the Future ***Leo den Hartog, Director R&D, Quality Affairs and Sustainability***

Nutreco is wereldwijd de grootste producent van grondstoffen voor de vlees- en vissector. De vraag naar voedsel zal de komende decennia meer stijgen dan de totale voedselproductie van de laatste 10.000 jaar (FAO). Dit hangt rechtstreeks samen met de duurzaamheidsstrategie van Nutreco. Het concern heeft een strategische keuze gemaakt om duurzaamheid door te voeren in haar gehele bedrijfsvoering: voor de domeinen grondstoffen, productie, voedselkwaliteit, en menselijke betrokkenheid zijn agenda's opgesteld. Wat betreft grondstoffen streeft Nutreco naar verduurzaming van de productie en reductie van de milieueffecten daarvan. Het gaat dan vooral om mariene producten, soja en palmolie, waarvan de exploitatie een ernstige bedreiging vormt voor ecosystemen. Ze zoekt daarin samenwerking met andere partijen, bouwt bruggen met NGO's, initieert, etc. Zo neemt Nutreco actief deel aan de Ronde Tafel voor Soja om te komen tot internationaal erkende normen voor duurzame soja. In Brazilië tekende Nutreco het Brazil

Amazone Moratorium dat bepaalt dat geen soja betrokken mag worden van bosland dat is gekapt na 24 juli 2006. Ze werkt samen met Greenpeace, WWF, de Braziliaanse overheid, de Braziliaanse verwerkende industrie en handelsorganisaties, en levert veevoeder op basis van duurzame soja aan voorlopers zoals Mc. Donald's en FrieslandCampina. Voor visvoeder was het probleem zowel de afnemende voorraad wilde vis in de wereldzeeën (70% overgeëxploiteerd) als dalende productie door antibioticaresistentie e.a. oorzaken. De bevolkingsgroei en daarmee de vraag nemen alleen maar toe. De uitdaging is dus om een duurzame basis voor visvoer te creëren, ingrediënten flexibel te gebruiken, dierenwelzijn te verzekeren, de producenten kundig en betrokken te houden en een winstgevend bedrijf te realiseren. Voor de kwaakzalm is er nu een product ontwikkeld - MicroBalance - waarbij de netto hoeveelheid eiwit aan de productzijde hoger is dan die aan de inputzijde (traditioneel ligt dit omgekeerd) zonder verlies van smaak en andere waarden. Op deze manier streeft Nutreco naar voedslefficientie in combinatie met ketensamenwerking en een duurzaam verkoopbeleid op weg naar "feeding the future".

2.5. Case studie Purac: Reis naar duurzaamheid met focus op biodiversiteit *Lex Borghans, Sustainability Manager PURAC*

Purac – een dochteronderneming van CSM - heeft 80 jaar ervaring met de ontwikkeling, productie en vermarkting van natuurlijke melkzuren wereldwijd. Deze vinden toepassing in een breed scala van producten, onder ander verpakkingen en medicijnen. Purac's duurzaamheidsvisie is gericht op slimmer gebruik van natuurlijke hulpbronnen en een ketenbenadering voor het aanpakken van de grondstoffschaarste die als sleutelfactor voor de duurzaamheid van het bedrijf wordt gezien. Voor de belangrijkste grondstoffen, zoals suiker, is R&D gericht op nieuwe processen met alternatieve substraten en weglating van de bewerking met gips in de melkzuurproductie. Tegelijk zijn er reductiedoelen voor energie, water, verpakking en afval. Tenslotte zoekt men naar nieuwe eco- en mensvriendelijke producten zoals bioplastics, natuurlijke conserveringsstoffen en gezondheidsproducten. Hieronder valt de ontwikkeling van PLA (polymelkzuur): dit kan op termijn de PET-fles vervangen en mogelijk tal van andere producten op fossiele basis. PLA heeft een 6-7 maal lagere CO₂-voetafdruk dan PET. De productiecapaciteit groeit jaarlijks en bedraagt nu ruim 1.400.000 ton wereldwijd. Ook andere leidende producenten in de chemie, brandstoffen en consumptiesectoren nemen 'biobased' chemicaliën in hun portfolio's op. Daarmee is de biodiversiteitscrisis de motor achter de waardeketens van tegenwoordig. Voor Purac betekenen ecosysteemdiensten vooral de voorziening in agro-en minerale grondstoffen, water voor verwerking en koeling, afvalverwerking, en een (gezonde) leefomgeving, alle zaken die onder druk staan. Verduurzaming van het PLA-productieproces kan deze druk verlichten. Dit door te produceren zonder of met minder kalk en gips, alternatieve grondstoffen te zoeken voor voedingsgewassen (biet- en rietsuiker, mais- en tapiocazetmeel) hetgeen minder grond in beslag neemt en transportkosten vermindert, en het productieproces ook op CO₂-gebied te verbeteren. Met gipsvrij produceren draait momenteel een proeffabriek in Gorinchem. Onderzoek naar agro-afval ('2^e generatie': bagasse, papierafval) en algen ('3^e generatie') als alternatieven voor voedingsgewassen is gaande binnen een uitgebreid netwerk. Impact studies tonen aan dat PLA-productie uit suikerriet in Thailand en Brazilië sterk drukken op ecosysteemdiensten, maar dat '2^e generatie' grondstoffen juist een positieve balans laten zien. Vandaar dat Purac investeert in een duurzame 'biobased economy'.

3. Forumdiscussie met alle sprekers en deelnemers *Onder leiding van Bernd Hendriksen (KPMG)*

Vindt er geen verdringing plaats als reststromen een ander kanaal gaan volgen? Ze moeten dan immers vervangen worden. Daardoor is er indirect toch impact op de biodiversiteit?
Lex Borghans stelt dat er in de komende 10 jaar doorbraken worden verwacht op het gebied van efficiency, waardoor de aanspraken op biodiversiteit ook weer kleiner worden.

Hoe kunnen we minder nodig hebben om meer te produceren?

Lex Borghans: door nieuwe technologie te ontwikkelen. Algen produceren bijvoorbeeld 4 x zoveel eiwit als soja per eenheid, maar we kunnen het er nu nog niet uithalen. Zodra we dat wel kunnen, zal het snel gaan. Nu is er al voorgang op het gebied van additieven en enzymen waardoor we meer efficiënt kunnen werken.

Kunnen wij de wereld voeden in 2050 als er concurrentie plaatsvindt om grondstoffen tussen de chemie en de voedingsector?

Leo den Hartog: Alleen biofuels uit Brazilië zijn subsidievrij en derhalve economisch duurzaam, elders niet. Grondstofprijzen zijn momenteel volatiel door droogten (USA e.a.) en wateroverlast (Filippijnen). In gebieden met (zeer) extensieve landbouw is een forse efficiëncyslag mogelijk; zo produceert Rusland 2 ton/ha tarwe (tegen 10 ton/ha in het Westen). Daar zou een verdubbeling naar 4 ton/ha al veel ruimte scheppen. De varkenshouderij kan ook veel meer gebruik maken van het genetisch potentieel van hun dieren. Biofuels werken momenteel nog verstrend op de bio-grondstoffenmarkt, maar naar verwachting zal biomassa op de langere termijn niet meer voor biofuels gebruikt worden. Op den duur wordt vervoer in belangrijke mate elektrisch.

Meten van biodiversiteit is moeilijk. Heeft Nutreco haar biodiversiteits-footprint in beeld, en hoe relateert ze dit aan de doelen van NNL, van het Platform BEE?

Leo den Hartog: De biodiversiteit-footprint is veel moeilijker te bepalen dan de CO₂-, water- of grondgebruik-footprint. Je kunt wel stappen in de goede richting zetten en keuzes maken. Nutreco doet dit voor bijvoorbeeld vis, en is betrokken bij de carbon-footprint van rijst. Ze werkt hierin samen met de WUR e.a. Er zijn betere meetnetwerken nodig. Voor bedrijven en businesscases is dat essentieel.

Vier constatering:

- *aandacht voor biodiversiteit neemt sterk toe;*
- *er zijn inspirerende goede voorbeelden;*
- *sommige bedrijven geven blijk van visie; Voedingsproducent Struik Foods wil bijvoorbeeld over 10 jaar 'groen' zijn, anders zijn ze verdwenen;*
- *maar waar is de sense of urgency die we bij het klimaatdebat hadden? Het is nog te veel in de marge. Wat hier te doen?*

DG Burger is blij met het razende tempo waarin het bewustzijn doordringt. Daarbij helpt het om trends zichtbaar te maken en het besef dat de continuïteit van de onderneming op het spel staat. Zij heeft geen gouden formules. Wel kan ze zeggen: in netwerken kun je samen kansen ontdekken en daarmee een snelle opwaartse druk organiseren. Kennisinfrastructuur helpt daarbij. En de politiek moet een stabiele koers aanhouden voor minstens meerdere jaren.

Rein Willems onderschrijft dat hap-snap beleid niet werkt. De energietransitie werd in 2003 ingezet om een langetermijn beleidsplan voor 12 jaar op te zetten. De politiek wilde daar toen niet aan en nu zijn de resultaten nog steeds zodanig dat de industrie op dit punt niet investeert. Je moet voorlopers helpen met meetmethoden en standaards.

Dit zijn technische presentaties. De energietransitie leert dat ook het gedrag van mensen belangrijk is. Moet je niet ook wet- en regelgeving inzetten zoals bijvoorbeeld het verbod op de gloeilamp?

DG Burger stelt dat je regels moet kunnen handhaven. Afdwingen tegen de stroom in is moeilijk. Er zijn natuurlijk grenzen, maar vaak is beginnen met prikkelen en oproepen het meest effectief. Leo den Hartog stelt dat gedrag van mensen heel belangrijk is. Er treden grote verliezen van biomassa op door het weggooien van levensmiddelen die over de datum zijn. In ontwikkelingslanden gebeurt dit bij opslag en vervoer. Ook hier inspireren voorbeelden.

Aanvullingen op de discussie:

- *Hoe rol je aandacht voor biodiversiteit uit? Je kunt in de keten afspraken maken. De zuivelketen is daarvoor een voorbeeld. daar worden 19.000 ondernemers in beweging gebracht met keukentafelgesprekken ('koe in de wei', etc.)*
- *Belangrijk is ondersteuning bij de uitrol van innovaties. Niet alleen slimmigheid is van belang maar ook brede toegang tot de innovaties zal de bal aan het rollen brengen.*

Jerwin Tholen concludeert dat een oplossing pas werkt als het is opgeknipt in hapklare brokken die bespreekbaar zijn: 'hier gaat het om en daar gaan we naar toe'. Begrijpbaar opdat het de ander kan raken.

Bijlage 1. Deelnemerslijst

	Naam	Functie	Organisatie
1	Jan Verlaan	Ideation Manager	Akzo Nobel
2	Marjolein Schouten	Adviseur MVO & Public Affairs	ANWB
3	Irene de Jong	Junior Adviseur Duurzaamheidsbeleid	ASN bank
4	Eric Kiers	Technical Manager	BASF Nederland
5	Leonie van der Voort	Directeur	Cascade
6	Wijnand Broer	Adjunct Directeur	CREM
7	Steven de Bie	Partner, hoogleraar, ex-Shell	De Gemeynnt Coöperatie U.A.
8	Nanda Gilden	Partner	De Gemeynnt Coöperatie U.A.
9	Martin Boon	Business Consultant Food	Fair Trade Original
10	Nienke Leenstra	Officer Public Affairs	FMO
11	George Meltzer	Sr. Environmental & Social Specialist	FMO
12	Frank Hoekemeijer	Manager Duurzaamheid	Heijmans
13	Vera Zandbergen	Manager Global Sust. Dvl. /Global Corporate Relations	Heineken
14	Gerben Hieminga	Senior Economist / Economics Department	ING
15	Wille mijne Langereis	Sustainability Officer	ING
16	Gerald Naber	Advisor Sustainability	ING
17	Erik Lammerts v.Bueren	Director	ISAFOR
18	Paul van den Heuvel	Directeur	Kon.Ver.NL Houtond. VVNH
19	Willem van der Zon	Environmental Advisor	Koninklijke Vopak
20	Bernd Hendriksen	Director	KPMG Sustainability
21	Thea Renner	Consultant	KPMG Sustainability
22	Karlijn Steinbusch	Consultant	KPMG Sustainability
23	Jerwin Tholen	Associate Director	KPMG Sustainability
24	Jan Maarten Vrij	International Dairy Affairs Manager	Nederlandse Zuivel Org.
25	Niels Kamphuis	Consultant	NRG-Subsidy
26	Gino van der Zijde	Junior Consultant	NRG-Subsidy
27	Leo Den Hartog	Director R&D, Quality Affairs and Sustainability	Nutreco
28	Rein Willems	Voorzitter	Platform BEE
29	Lex Borghans	Manager Sustainability - Competitive Intelligence	PURAC
30	Hidayet Bahadin	Director	SES Training & Advies
31	Serdar Bahadin	medewerker	SES Training & Advies
32	Annemarie van der Rest	Manager Health, Safety & Env. Affairs	Shell
33	Jaap van den Briel	Adviseur	Stichting Probos
34	Michel Scholten	Directeur	True Price
35	Wim de Jong	senior adviseur strategie & beleid	Twence B.V.
36	Leantine Mulder Boeve	Beleidsmedewerker Milieu	VNCI
37	August Mesker	Secretaris Platform Biodiversiteit, Ecosystemen en Economie	VNO-NCW/ Platform BEE
38	Greet Overbeek	DLO Onderzoeker	LEI Wageningen UR
39	Mark van Oorschot	Onderzoeker Internationaal Biodiversiteitbeleid	PBL
40	Gerrit Meester	adviseur en hoogleraar	
41	Andrew Schrauwen	Senior Project Officer	ECNC
42	Rob Wolters	Executive Director	ECNC
43	Jeroen Kroezen	Prg. Manager – Sustainable Coffee, Cocoa, Tea and Fruit	Solidaridad
44	Annelot van Leeuwen	Assistant Sustainable Fruit	Solidaridad
45	Ruud van Mossevelde	adviseur	Agentschap NL
46	Leendert v.Wolfswinkel	jr. beleidsmedewerker	Ministerie van BuZa
47	Rick Meis	Beleidsmedewerker	Ministerie van BuZa
48	Omer van Renterghem	Senior Beleidsmedewerker	Ministerie van BuZa
49	Roeland Bosch	BBE chief economist	Ministerie van EL&I
50	Rob van Brouwershaven	Directeur N&B	Ministerie van EL&I
51	Atty Bruins	middenmanager Dir RRE	Ministerie van EL&I
52	Chris Buijink	Secretaris-Generaal	Ministerie van EL&I
53	Annemie Burger	Directeur-Generaal N&B	Ministerie van EL&I
54	J. P. Everhard	mdw. prg. Biobased Economy	Ministerie van EL&I
55	Ton Goedhart	Sr. bel.mdw. Dir. N&B	Ministerie van EL&I
56	Marten Hamelink	Sr. bel.mdw. Biobased Economy	Ministerie van EL&I
57	Bart Hellings	prg. Biobased Economy	Ministerie van EL&I
58	Jan Klink	DG Agro, Dir.Eur. Landb & Voedselz.	Ministerie van EL&I
59	Cees Kortleve	Piv. Directeur RRE	Ministerie van EL&I
60	Martin Lok	Prgr.mgr. Groene Groei, DG N&R	Ministerie van EL&I

61	Sophie Neve	Sr. Beleidsmdw DG Agro	Ministerie van EL&I
62	Alice Paffen	Teamcoörd. Natuurlijk Ondernemen	Ministerie van EL&I
63	Cathrien de Pater	Sr. bel.mdw. Dir. N&B	Ministerie van EL&I
64	Elmar Theune	Coördinerend beleidsmdw. N&B	Ministerie van EL&I
65	Janneke Timmerman	Scretaris Topsector Chemie	Ministerie van EL&I
66	Nico W. Visser	Prg. mgr. Prg. Biodiversiteit, DG N&R	Ministerie van EL&I
67	Koos van Wissen	Clustercoörd. Duurz.dierlijke ketens	Ministerie van EL&I
68	Wieger Dijkstra	DGMI, Directie Duurzaamheid	Ministerie van I&M
69	Olaf Cornielje	Directeur Duurzaamheid	Ministerie van I&M

Bijlage 2. Programma

17.00	Welkomstwoord <i>Bernd Hendriksen, Practice Leader, KPMG Sustainability</i>
17.05	De relevantie van biodiversiteit voor het bedrijfsleven: hoe bouwt u de business case? <i>Jerwin Tholen, Associate Director, KPMG Sustainability</i> Presentatie over strategische risico's en kansen geassocieerd met biodiversiteit en handvaten voor ecosysteem waardering.
17.30	Initiatieven van de overheid <i>Annemie Burger, directeur-generaal Natuur en Regio, Ministerie van EL&I</i> Toelichting op de rol van overheid bij agenderen van biodiversiteit onder bedrijven.
17.45	Strategische uitdagingen voor het bedrijfsleven en de rol van het PBEE <i>Rein Willems, voorzitter, Platform Biodiversiteit, Ecosystemen en Economie</i> Presentatie over toonaangevende trends in het bedrijfsleven in relatie tot biodiversiteit en de faciliterende rol van het PBEE.
18.00	Innovatieve praktijk voorbeelden uit de business <i>Leo den Hartog, Director R&D, Quality Affairs and Sustainability, Nutreco</i> <i>Lex Borghans, Manager Sustainability - Competitive Intelligence and Global Communications, PURAC</i> Business cases uitgelicht: voorbeelden uit de business van waardecreatie biodiversiteit (visvoeder en bioplastics).
18.40	Discussie forum <i>Bernd Hendriksen, Director, KPMG Sustainability</i> Plenaire discussie over de relatie tussen het bedrijfsleven en biodiversiteit.
19.00	Borrel Afsluitende netwerkborrel (inclusief broodjes e.d.).